

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Dynamiek in de metropoolregio Amsterdam: zes trends belicht

Ostendorf, W.; Slot, J.; Musterd, S.

Publication date
2008

Published in
Trends in de metropoolregio Amsterdam en hun lokale impact

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Ostendorf, W., Slot, J., & Musterd, S. (2008). Dynamiek in de metropoolregio Amsterdam: zes trends belicht. In W. Ostendorf, E. Veldhuizen, & H. Wilken (Eds.), *Trends in de metropoolregio Amsterdam en hun lokale impact* (pp. 4-9). Dienst Onderzoek en Statistiek.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Wim Ostendorf (UvA), Jeroen Slot (O+S Amsterdam) & Sako Musterd (UvA)

De opkomst van het ommeland

Na de Tweede Wereldoorlog zijn steden met hun ommeland vervlochten geraakt. De compacte monocentrische stad heeft zich ontwikkeld tot een veel minder compacte policentrische stedelijke regio (Martens, 2006). Dit geldt ook heel sterk voor Amsterdam. Aanvankelijk beperkte de rol van het ommeland zich tot de functie van het wonen; vooral de groeikernen zijn hier een duidelijke rol gaan spelen. Later trok het ommeland ook andere, soms gespecialiseerde, functies naar zich toe; werkgelegenheid, recreatie, winkelen. Dit heeft duidelijk gemaakt dat het functioneren van de stedelijke regio onmiskenbaar is. De betekenis van het ommeland in de stedelijke regio is daarmee versterkt en de policentrische opbouw is manifest geworden. In deze policentrische stedelijke regio speelt Amsterdam nog steeds een sleutelrol, maar nieuwe centra eisen inmiddels hun eigen plaats op: niet gericht op concurrentie met Amsterdam, maar veeleer gericht op complementariteit. Samen vormen deze centra een assortiment, dat aan een gedifferentieerde vraag tegemoet probeert te komen (Musterd et al 2006). Bestuurlijk heeft zich dit inmiddels vertaald in de Metropoolregio Amsterdam, de noemer waaronder gemeenten in de regio Amsterdam zich gezamenlijk presenteren (O+S, 2008).

De zoektocht naar de juiste schaal

Het ontstaan van de stedelijke regio is natuurlijk niet onopgemerkt gebleven. Maar over de schaal van deze stedelijke regio is veel onduidelijkheid (Musterd & Ostendorf, 2002). Sinds de jaren zestig en de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening spreekt men van stadsgewesten, maar over de omvang en de begrenzing bestaat weinig overeenstemming. Er zijn in de jaren zeventig pogingen gedaan deze stadsgewesten ook een bestuurlijke basis te geven, in overeenstemming met de verschillende visies op de omvang variërend in aantal van zo'n 20 tot 40, maar dat is steeds stuk gelopen. Ook in het Nederlandse beleidsdebat valt in het denken over de ruimtelijke maat van de stedelijke regio een opmerkelijke dynamiek waar te nemen. Na de stap naar het stadsgewest, zien we de stap terug naar de compacte stad of het stadsgewest van kleine afmetingen (Vierde Nota) om in de discussie over de Vijfde Nota weer een grote sprong voorwaarts te maken met de netwerkstad. De schaal van de netwerkstad beslaat een groot stadsgewest met een policentrisch karakter, dat in het geval van Amsterdam neerkomt op een andere wat vage aanduiding van een stedelijke eenheid: de Noordvleugel van de Randstad. Naast netwerksteden is er ook sprake van stedelijke netwerken. Dit lijkt een woordenspel, maar opnieuw is er sprake van een schaalessprong. Bij stedelijke netwerken moet gedacht worden aan de Randstad of de 'Deltametropool'. De Deltametropool omvat de Randstad inclusief Almere, Amersfoort en de Drechtsteden (Ministerie VROM, 2001, p 180). Maar sommigen zien de schaal nog groter en spreken van onbegrensde ruimtelijke eenheden: het stedelijk veld (VROM-raad, 2001). Essentieel in de discussie over de ruimtelijke schaal zijn de daadwerkelijke dagelijkse relaties in de ruimte. Deze blijken, ook in het huidige tijdsgewricht, aan grenzen onderhevig. Dage-

lijkse reistijden van 45 minuten per enkele reis blijken nog steeds zeer uitzonderlijk. Het is daarom redelijk stadsgewesten op een dergelijke reistijd te begrenzen (Bontje, 2001). De Noordvleugel van de Randstad (of de Metropoolregio Amsterdam) heeft dan een juiste schaal. Deze omvang wordt dan ook in de Regiomonitor gehanteerd.

De stad als probleem

Tot de Tweede Wereldoorlog groeiden steden en toonden ook een hogere welvaart dan het platteland er omheen. Steden waren de centra van werkgelegenheid bij uitstek en velen kwamen naar de stad op zoek naar werk en inkomen. Na de Tweede Wereldoorlog en vooral na 1960 is hier door suburbanisatie verandering in gekomen: de steden begonnen bevolking te verliezen. Bovendien bleek de suburbane migratie selectief te zijn. Het zijn vooral gezinnen en de midden-groepen die suburbaan (kunnen) gaan wonen. Kleine huishoudens en bewoners met een laag inkomen bleken in de stad achter te blijven. De positie van de stad daalde en de zorg voor de vitaliteit van de stad nam derhalve toe. Deze zorg is recent nog sterker geworden, omdat grote aantallen allochtonen hun heil, in het bijzonder hun woonheil, in de stad zoeken. De stad wordt niet langer gezien als een plek die kansen biedt, maar als een plek waar steeds grotere concentraties van kansarmen achter blijven. Aspecten van deze visie zijn herkenbaar in stukken van de kant van de overheid. Het Grote Stedenbeleid wordt aangemerkt als een integrale stedelijke opgave die de maatschappelijke tweedeling moet voorkómen (Ministerie VROM, 2001, p 156). De Vijfde Nota wijst ook op de grote concentratie van kansarme allochtonen in de grote steden (Ministerie VROM, 2001, p 59, 97 en 103), maar gaat niet in op allochtonen uit westerse (Amerikanen, Britten, Duitsers etc) landen, die veelal een sterke arbeidsmarktpositie hebben.

Deze visies resulteren in een aantal gangbare meningen over de stad; zoals:

1. Ten opzichte van zijn ommeland verliest de stad in West-Nederland in sociaal-economisch opzicht steeds meer terrein, wordt steeds armer.
2. De meeste allochtonen die in de stad wonen, zijn arm. Zij bepalen de verarming van de steden.
3. Allochtonen zitten vast in de steden; ze hebben geen middenklasse en hebben geen perspectief op een wooncarrière buiten de grote stad.

Deze visies bevatten zeker een kern van waarheid, maar verdienen ook een flinke dosis nuancering. Die nuancering is ook van belang als achtergrond bij de plannen in het kader van de wijkaanpak die minister Vogelaar in gang heeft gezet.

De nieuwe kracht van steden

Bovenstaande nuancering over de positie en ontwikkeling van de stad in relatie tot het ommeland willen wij hier en in de verdere bijdragen in deze publicatie aanbrengen. Met het op gang komen van de suburbanisatie, begin jaren zestig, is een verarming van de kernstad ten opzichte van het ommeland tot stand gebracht. Echter, al na de eerste oliecrisis in 1973 nam het negatieve migratiesaldo ten gevolge van de suburbanisatie snel af en begin jaren tachtig was het binnenlands migratiesaldo van de grote steden weer op het niveau van eind jaren vijftig. Feitelijk is er na begin jaren zeventig nauwelijks verandering opgetreden in de sociaal-economische verhoudingen tussen kernstad en ommeland. In de tweede helft van de jaren negentig nemen de verschillen zelfs licht af (Musterd & Ostendorf, 2005). Wel doen zich binnen de kernstad verschillende ontwikkelingen voor (O+S 2007).

Kortom, van verdere desurbanisatie (voortgaand verlies door de steden) is geen sprake. Na de krachtige éénrichtings-suburbanisatie van gezinnen rond 1970, en door het herstel van de stad door haar aantrekkingskracht op de in aantal sterk toegenomen kleine huishoudens in de jaren daar-

na, is nu in het policentrische stadsgewest een min of meer dynamisch evenwicht ontstaan tussen de complementaire woonmilieus die er deel van uitmaken. De bewoners circuleren al naar gelang hun woonbehoeften en levensfase door het gewest: er is geen sprake van verlies of afroming en winst, maar van uitwisseling. Velen groeien op in een gezin in een suburbane gemeente of in een groeikern; gaan studeren in 'de stad', starten er een carrière en zetten vervolgens nog dikwijls de stap terug naar het ommeland als men een gezin wil stichten.

Ook wordt systematisch voorbijgegaan aan de allerm minst problematische migranten uit de rijkere landen, zoals Duitsland, Groot-Brittannië, Verenigde Staten, België, Frankrijk en ook Japan. Het gaat hier vaak om goed opgeleiden met een goede baan en navent inkomen. In Amsterdam, waar deze categorie 10 procent van de bevolking uitmaakt, bestaat de veel besproken 'grachtengordel' voor ongeveer een kwart uit deze categorie (Musterd & Ostendorf, 2005).

De noodzaak van monitoring

De meningsvorming over stad en ommeland zit dus vol met visies, die soms onvoldoende op feiten gebaseerd zijn. Zonder een adequaat bestand aan data is het moeilijk om onderscheid te maken tussen visies mét en visies zonder empirisch fundament. Daarom hebben O+S Amsterdam, de UvA en een aantal gemeenten in de regio naast de stadsmonitor nu ook een regiomonitor ontwikkeld. De regiomonitor bestaat inmiddels een aantal jaren en dit maakt een analyse van de dynamiek in de regio mogelijk. Monitoring en analyse van de dynamiek zijn ook nodig. De huurwoningmarkt is na de regionalisering van de koopwoningenmarkt in de jaren zestig nu duidelijk aan het volgen en dit geeft aanleiding tot een steeds meer regionaal functionerende woningmarkt. Dit brengt 'nieuwe' bevolkingscategorieën in de regio: allochtonen, van westerse én van niet-westerse afkomst. Alleenstaanden, lange tijd eveneens een min of

meer exclusief stedelijke categorie, doen nu ook opgeld in de regio. En bevolking in sociale achterstand is niet langer een stedelijk fenomeen. Ook werkgelegenheid is niet langer een stedelijk verschijnsel: in het policentrische stadsgewest zijn verschillende concentraties van werkgelegenheid ontstaan, vaak van een specifieke signatuur. Denkbeelden van vroeger over de stad zonder ommeland moeten dus bijgesteld worden en dit kan alleen via monitoring en analyse van deze nieuwe dynamiek. In een zestal bijdragen wordt daar in deze publicatie een poging toe ondernomen.

Zes trends belicht

De eerste bijdrage behandelt de opkomende allochtone middenklasse en zoomt in op Almere. Er is onder Surinamers, Turken en Marokkanen een middenklasse aan het ontstaan. Deze middenklasse maakt wooncarrière en ontdekt daarbij, net als de autochtone middenklasse een aantal decennia eerder, de suburbane woningmarkt. Dit is duidelijk waarneembaar in een gemeente als Almere, waar zich concentraties van deze bevolkingscategorieën aandienen. De tweede bijdrage gaat in op westerse allochtonen in de regio Amsterdam en zoomt in op de positie van Amstelveen. Wanneer men spreekt over allochtonen, dan bedoelt men vaak allochtonen uit landen als Marokko en Turkije. Maar de regio Amsterdam telt ook veel westerse allochtonen; vaak met goede opleidingen en goede banen. Deze westerse allochtonen hebben een geheel ander woonpatroon dan de niet-westerse allochtonen: veelal in zeer stedelijke en luxe woonmilieus en sterk gesegregeerd. Een deel van deze concentraties van westerse allochtonen vinden we in Amstelveen, de Japanners nemen daar een bijzondere plaats bij in. Het functioneren van de particuliere huurmarkt voor expats speelt hierbij een rol.

De derde bijdrage richt zich op upgrading and downgrading in de regio en behandelt de veranderende woningvoorraad en bevolking, in

het bijzonder in Amsterdam. De bijdrage maakt duidelijk dat het denken over stadsbuurten als zouden deze alleen maar met verloedering, downgrading, te maken kunnen hebben, onjuist is. Amsterdam kent veel buurten waar upgrading of gentrification plaats vindt. De binnenstad en de aangrenzende 19e eeuwse gordel zijn daarvan de duidelijkste voorbeelden. Maar goed nieuws is ook, dat het in de verwachting ligt dat deze upgrading zich eveneens zal gaan voordoen in de gebieden die hier dicht tegenaan liggen. De vierde bijdrage richt zich op werkgelegenheid, in het bijzonder op de creatieve industrie in Haarlem. De ontwikkeling van deze industrie in Haarlem is niet zo florissant. Vooral de ontwikkeling in de uitgeverijen blijkt zorgelijk, al gloort er wellicht herstel. Deze zorg vertaalt zich echter niet naar de woningmarkt: Haarlem blijkt een zeer gewilde en dure woonomgeving. Dit roept de vraag op naar de relatie tussen de werkgelegenheidsontwikkeling in de creatieve industrie in Haarlem en de ontwikkeling op de woningmarkt. De vijfde bijdrage concentreert zich op de gemeente Haarlemmermeer en stelt zich de vraag of deze suburbane woonomgeving ook aantrekkelijk is voor alleenstaanden. Een paar decennia geleden werd de stad aangemerkt als de woonplek voor kleine huishoudens, waaronder alleenstaanden; gezinnen woonden in een suburbaan woonmilieu in het ommeland. Inmiddels is het aandeel alleenstaanden in de samenleving sterk gestegen en dit doet de vraag opkomen of er nu ook verandering optreedt in de verdeling van alleenstaanden over de regio en of alleenstaanden solocarrière willen maken in de Haarlemmermeer. Dit zou vooral betekenis hebben voor de woningvoorraad en de woningbouwprogrammering in deze gemeente. Deze laatste bijdrage richt zich op Zaanstad en in het bijzonder op vier wijken die met herstructurering te maken hebben of spoedig te maken gaan krijgen. Daarbij gaat het om de vraag of herstructurering tot verbetering leidt. Het is duidelijk dat dit een sleutelvraag is voor het stedelijke beleid

in de gemeente Zaanstad, maar ook dat het nog te vroeg is voor een definitief oordeel. Niettemin wordt op deze cruciale vraag met behulp van de lokale monitor en een aantal aanvullende gegevens een genuanceerd en voorlopig antwoord gegeven.

Conclusie

De bijdragen laten zien dat veel dominante visies op de stad en de stedelijke regio aanpassing verdienen. Het is in de stad niet allemaal kommer en kwel. De verschillende stedelijke bevolkingscategorieën zijn bovendien niet allemaal problematisch: er zijn ook succesrijke allochtonen en onder Surinamers, Turken en Marokkanen tekent zich een voortgaande wooncarrière af die we zien als uiting van integratie en emancipatie. Moet dit nu opgevat worden als een zorgelijke ontwikkeling? De kernstad verliest immers opnieuw de wat sterkere huishoudens (nu allochtoon) aan het ommeland. Of moeten we dit vooral als een gunstige ontwikkeling beschouwen: ook alloch-

tone gezinnen zoeken, als ze daar de middelen voor hebben, in de groeikernen de ruimte die ze in de steden niet vinden. Wij delen de laatste interpretatie. De oude kernstad verliest daarmee niet zijn eigen functie in het gewest.

De hedendaagse stad staat bovendien niet meer op zichzelf, maar functioneert in een uitwisselingsrelatie met het ommeland. Dat gaat gepaard met veel dynamiek, maar leidt niet zonder meer tot verlies in positie. Amsterdam vervult net als de milieus in het ommeland een essentiële rol in het systeem van de policentrische grootstedelijke regio. De regio bevat een brede waaier van woon- en werkmilieus voor huishoudens in bepaalde situaties en bepaalde levensfasen. De hedendaagse stadsbewoner circuleert daar doorheen. Monitoring moet ons inzicht in deze dynamiek aanscherpen en onjuiste beeldvorming helpen bijstellen. De bijdragen in deze publicatie doen hiertoe een poging door zes trends in de Metropoolregio Amsterdam in beeld te brengen.

Literatuur

Bontje, M. (2001), *The Challenge of Planned Urbanisation. Urbanisation and national urbanisation policy in the Netherlands in a Northwest-European perspective*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

Martens, M. (2006), *The Adaptive City. The Interrelationship between Urban Structure, Mobility and Urban Policy*. Proefschrift, Universiteit van Amsterdam, Nederland.

Ministerie van VROM (2001), *Ruimte maken, ruimte delen, Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening 2000/2020*. Den Haag: SDU.

Musterd, S. & W. Ostendorf (2005) *Visies en feiten over wonen en leven in stad en ommeland*. Tijdschrift voor de Volkshuisvesting, 11, nr. 2, pp. 32-35.

Musterd, Sako, Marco Bontje & Wim Ostendorf (2006), *The changing role of old and new urban centers: the case of the Amsterdam region*. *Urban Geography*, 27, 4, p 360-387.

Musterd, Sako & Wim Ostendorf (2002), *Amsterdam als vroeg-21ste-eeuwse netwerkstad: identiteit en attractiviteit*. In: Knippenberg, Hans & Marijke van Schendelen (red.) *Alles heeft zijn plaats. 125 Jaar Geografie en Planologie aan de Universiteit van Amsterdam, 1877-2002*. Amsterdam: Aksant, p 39-56.

O+S (2007), *De Staat van de Stad Amsterdam IV. Ontwikkelingen in participatie en leefsituatie*. Amsterdam: dienst Onderzoek en Statistiek.

O+S (2008), *Metropoolregio Amsterdam in beeld 2007*. Amsterdam: dienst Onderzoek en Statistiek.

VROM-raad (2001), *Kwaliteit in ontwikkeling: uitwerking stedelijke netwerken, contouren en instrumenten. Vervolgadvies over de Vijfde Nota Ruimtelijke ordening. Advies 029*. Den Haag: VROM-raad.